

Reactie Nederlandse Vereniging van Leraren Maatschappijleer op de conceptvoorstellen voor het leergebied Mens en Maatschappij

8 juni 2019

Algemene opmerkingen

1. Bij het geven van de feedback hebben wij ons geconcentreerd op wat we verbeterd willen zien. Wat al goed is heeft daardoor minder aandacht gekregen. Er is door het ontwikkelteam veel werk verzet en vooruitgang geboekt. De stap van dit product naar kerndoelen en eindtermen lijkt ons is echter te groot. Er is meer tijd nodig om – ook met de vakverenigingen en met inbreng van sociale wetenschappers en andere experts – tot een eindproduct te komen. De NVLM werkt graag mee aan een dergelijke vervolgstap.
2. De aandacht voor het maatschappelijke referentiekader - naast het geografische en chronologische referentiekader - en de grote opdrachten en bouwstenen die daaruit voortkomen, waarderen wij zeer. Daaruit vloeit ons inziens voort dat het ontwikkelteam zou moeten adviseren maatschappijleer een verplicht onderdeel te maken van het curriculum in de onderbouw. We denken dat het ontwikkelteam dit niet hoeft na te laten, omdat er ook op andere plekken aanbevelingen worden gedaan over de positie van vakken. Bij de aanbevelingen voor de bovenbouw zegt het ontwikkelteam M&M bijvoorbeeld dat er een pilot moet worden gestart met filosofie als examenvak in het vmbo. En het ontwikkelteam digitale geletterdheid schrijft: “In de bovenbouw van havo en vwo zouden alle leerlingen de mogelijkheid moeten hebben het vak informatica te volgen”. Het is een gemiste kans als het ontwikkelteam M&M zich niet uitspreekt voor maatschappijleer in de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Wie de door het ontwikkelteam vastgestelde referentiekaders en de gedachte van de doorlopende leerlijn serieus neemt, kan niet om maatschappijleer in de onderbouw heen. Een goede doorlopende leerlijn komt niet tot stand als de maatschappelijke dimensie in de onderbouw aan leraren geschiedenis, aardrijkskunde en economie wordt overgelaten.
3. De terminologie “sociale en persoonlijke aspecten” vinden wij in het maatschappelijk referentiekader niet goed gekozen, omdat dit te veel tendeert in de richting van de persoonlijke ontwikkeling van de leerling die de lessen volgen. Dit blijkt ook als je vervolgens de bouwstenen (bijvoorbeeld welzijn) bekijkt. Het moet gaan om kennis uit de M&M-vakken, dus er moet worden gekozen voor **sociologische en psychologische** aspecten. Dat leerlingen in het basisonderwijs deze woorden niet hoeven te kennen spreekt voor zich, maar leraren en curriculumontwikkelaars in en voor het basisonderwijs moeten met deze terminologie uit de voeten kunnen.

Over de bouwstenen

De bouwstenen blijven nog te algemeen. We missen de vakconcepten van onze vakken en van de andere vakken in het leergebied. Het is nog zo summier dat de vakken onvoldoende herkenbaar naar voren komen.

- We missen bijvoorbeeld kernconcepten als sociale ongelijkheid en sociale cohesie. Het ontwikkelteam heeft onvoldoende gekeken naar de kernconcepten van maatschappijwetenschappen, wat een goede doorlopende leerlijn bij voorbaat onmogelijk maakt.
- Een enkele keer zijn de bouwstenen heel concreet (neolithische revolutie op pagina 51) maar meestal blijft het wel erg algemeen (*een* periodisering in tijdvakken, pagina 27).

Dus hoewel het referentiekaders een goed beeld geven van waar het bij M&M over moet gaan, bieden de bouwstenen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs te weinig houvast voor de curriculumontwikkeling voor de onderbouw en voor de bovenbouwvakken die daarop aan moeten sluiten.

Meer specifiek:

- Bij de bouwstenen MM03 B1 over keuzegedrag missen we de politieke en beleidskeuzes die overheden maken en het zelf kiezen (stemmen) van burgers.
- De bouwstenen over welzijn (MM04B1) gaan eigenlijk alleen maar in op het individu (gevoelens, emoties, stress en pestgedrag) en de gezondheidszorg. Wij denken dat dit geen M&M-invulling van welzijn is. De samenleving is bijna geheel buiten beeld bij het beschrijven van deze bouwstenen. Waar is het effect van sociale ongelijkheid en sociale cohesie op ieders welzijn? Het lijkt wel of welzijn een volledig persoonlijke aangelegenheid is, waarbij alleen het brein een rol speelt. De formulering “sociale en omgevingsfactoren” is echt te algemeen om er *Mens en Maatschappij* van te maken. Bij de laatste bullet (over de gezondheidszorg) missen we de ideologische keuzes die in dit kader van groot belang zijn. Het zijn niet alleen morele dilemma’s, maar zeker ook politieke keuzes!
- Bij MM05B1 missen we naast persoonlijke waarden ook politieke waarden/ideologieën. Ook valt ons op dat idealen alleen in verband worden gebracht met dramatische gevolgen, niet met positieve gevolgen. (Denk aan de invoering van het algemeen kiesrecht, de openstelling van het huwelijk voor mensen van hetzelfde geslacht, de achturige werkdag of de opheffing van de handelingsonbekwaamheid van vrouwen.)
- Bij MM07B2 wordt de invloed van o.a. games, sociale media, vrienden en ouders genoemd. Maar de invloed van de overheid wordt niet genoemd. Pas bij de onderbouw VO komt die om te hoek kijken, dat is wel erg laat.
- Bij MM07B3 gaat het bij de bouwsteen voor de onderbouw VO vooral over internationale machtsverhoudingen en conflicten. We missen machtsverhoudingen, conflicten en samenwerking op nationaal, lokaal, regionaal niveau en binnen en tussen bedrijven en maatschappelijke organisaties. (Denk aan het harmonie- en conflictmodel bij de verhoudingen tussen sociale partners.)
- Bij MM08B1 missen we bij de bouwsteen voor de onderbouw VO aandacht voor vervreemding als gevolg van globalisering, het effect op de identiteit van mensen, de gevolgen van globalisering voor sociale ongelijkheid en sociale cohesie. (Niet toevallig kernconcepten van maatschappijwetenschappen.)

Over de denk- en werkwijzen

De denk- en werkwijzen worden nu volledig losgekoppeld van de inhoud. Het past vast in het format van Curriculum.nu om hier twee aparte grote opdrachten van te maken, maar het is zeer onverstandig omdat deze werk- en denkwijzen een andere functie hebben dan de andere grote opdrachten. Bij het ontwikkelteam Burgerschap worden de denkwijzen wel aan de bouwstenen

gekoppeld, bij M&M niet. Waarom is dat? We denken dat de integratie van de denkwijzen in de inhoud daardoor niet tot stand zal komen, want niemand zal zich straks verantwoordelijk voelen om daarvoor te zorgen.

Meer specifiek:

- Kun je al deze denkwijzen aan bod laten komen in het basisonderwijs en de onderbouw van het vmbo? Het lijkt ons erg veel.
- MM11B3 kan wat ons betreft weg. Om te beginnen kunnen leerlingen wel denken vanuit zichzelf, alleen het denken vanuit anderen is iets dat je je als mens eigen moet maken. En dat kan in onze ogen ook worden ondergebracht bij MM11B2: denken vanuit meerdere perspectieven. Ook valt ons op dat leerlingen niet gevraagd wordt om na te denken over het effect van socialisatie en sociale controle op hun eigen opvattingen en die van anderen.
- MM11B6: denken vanuit keuzes en verantwoordelijkheden zou beter ondergebracht kunnen worden bij Burgerschap. Deze manier van denken gaat te veel in op het burgerschap van de leerlingen (je moet en mag keuzes maken en hebt verantwoordelijkheden) en is niet specifiek M&M.
- Ook MM11B7 (denken in betekenis) herkennen we niet als een M&M-denkwijze. Het stellen van vragen, het naar elkaar luisteren “vanuit verwondering en respect” en “nadenken over welke betekenis ze geven aan hun eigen leven” kan in en buiten andere vakken ook gebeuren en is zeker niet voorbehouden aan de M&M-vakken.

Over de aanbevelingen voor de bovenbouw

Deze aanbevelingen zijn te algemeen en gaan niet uit van wat er al is:

- Het examenprogramma maatschappijwetenschappen is net vernieuwd. Dit programma kent kernconcepten die niet terugkomen in de bouwstenen van het ontwikkelteam. Deze kernconcepten komen uit de sociologie en politicologie en over deze definities is al langdurig van gedachten gewisseld en nagedacht. Om nu te verwachten dat de definities van deze kernconcepten worden afgestemd op de gemeenschappelijke M&M concepten, dat lijkt ons de omgekeerde wereld. Het is ook onmogelijk, omdat bij de keuze voor concepten in de bouwstenen niet gekeken is welke basisconcepten dat zouden moeten zijn om er in de bovenbouw bij de mens- en maatschappijvakken mee verder te kunnen.
- Het examenprogramma maatschappijkunde is sterk verouderd. Toch lezen wij in de aanbevelingen niet dat dit op de schop moet.
- We missen een differentiatie naar vak (ML/MK/MAW) en niveau. Dat lijkt ons van groot belang voor wie na september met deze aanbevelingen aan de slag gaat.
- Wie de aanbevelingen leest zou kunnen denken dat bij maatschappijleer nu geen expliciete relatie wordt gelegd tussen de theorie, het persoonlijk leven en de actualiteit. Wij menen dat maatschappijleer bij uitstek een vak is waar dit al wel gebeurt!

En:

- We missen de aanbeveling “In de bovenbouw van havo en vwo zouden alle leerlingen de mogelijkheid moeten hebben het vak maatschappijwetenschappen te volgen” en de aanbeveling “in de bovenbouw van vmbo zouden alle leerlingen de mogelijkheid moeten hebben het vak maatschappijkunde te volgen”. Dit zijn essentiële aanbevelingen voor wie een doorlopende leerlijn tot stand wil brengen voor de bouwstenen die voortkomen uit het maatschappelijk referentiekader. De staatscommissie parlementair stelsel doet duidelijke

aanbevelingen in deze richting, die het ontwikkelteam zo over kan nemen. Een vergelijkbare aanbeveling komt ook voor bij digitale geletterdheid. Daar staat: “In de bovenbouw van havo en vwo zouden alle leerlingen de mogelijkheid moeten hebben het vak informatica te volgen”. Dus het kan wel!

- De opmerking bij het vierde streepje op p. 78 klopt niet; wat bedoelen jullie met “op havo/vwo binnen de maatschappijprofielen”. Alle leerlingen hebben maatschappijleer, ook die in N&G en N&T.
- Het valt ons op dat bij de aanbevelingen van geschiedenis wordt geadviseerd om een heldere boedelverdeling af te spreken tussen de vakken geschiedenis en maatschappijleer. Waarom wordt deze aanbeveling niet herhaald bij maatschappijleer?